

În Vale

*De ce mai mergeți în Valea Jiului?
Se știe deja totul despre mineri!*

*Cu Cozma trebuie să stați de vorbă,
nu cu amărății ăia din Petroșani!*

*Cine n-a intrat în mină
n-are dreptul să vorbească!*

Orice teren are o istorie. Al nostru a început în vara anului 1999¹, când am participat pentru trei săptămâni la un teren colectiv și internațional care ne-a lansat o provocare ce ne face încă și astăzi să ne întrebăm: „Noi când mai mergem în *Vale*?“ E greu de afirmat care este conținutul exact al unei, așa cum ne place să spunem de atunci, „provocări de teren“. Că nu putem spune că i-am înțeles pe acești oameni din Valea Jiului? Că n-am aflat tot, chiar prea puțin? Că pentru asta trebuie să mai mergem acolo de câteva ori? Desigur. Am și făcut-o, cele trei săptămâni din iulie 1999 fiind urmate de o săptămână în toamna aceluiași an, de alte două reprize de două-trei săptămâni de teren individual anul următor, de încă douăsprezece zile în

---

¹ La terenul din iulie 1999, organizat de profesorul Vintilă Mihăilescu, au participat mai mulți studenți și tineri cercetători: Răzvan Stan, Raluca Nahorniac, Cristina Coroș, Andreea OGREZEANU, Irina Idiceanu, Maria Grecu, Magdalena Crăciun, Simona Niculae, Lia Zamfir, Adriana Lazăr, Ștefan Buliga, Bianca Botea, Vasile Șoflău (România); Kostadinka Samsorova, Vera Davidova, Mirosława Gueorguieva, Diana Koleva (Bulgaria); Sophie de Carriere, Joel Noret, Anne Schiltz, Stephanie Mahieu (Belgia); Vicky Karafoulidou (Grecia); Filippo Zerilli, Laura Pietrosanti, Simona Marcmeğiani, Michela Maria Garofoli, Liliana Melas (Italia).

vara lui 2000, când am plecat împreună să facem fotografii, de o altă săptămână de teren colectiv în vara lui 2001 și de alte plecări mai lungi sau mai scurte, mai mult sau mai puțin programate, care scapă unei treceri în revistă de acest tip. A fost și motivul pentru care am apelat la fotografii, la un moment dat, pentru ca mai târziu să ne aruncăm fără experiență în filmare, căutând mereu o formă mai potrivită de cercetare și de exprimare. Rămân încă, credem și acum, zeci de interviuri, observații și poze de făcut, date statistice de obținut, oameni de cunoscut, notițe de scris. Provocarea se referă însă și la o tensiune interioară, la niște schimbări care s-au petrecut în noi. Chiar dacă paginile ce vor urma nu vor pune accent pe experiența subiectivă acumulată, propunându-ne, pentru moment, să prezentăm o parte dintre rezultatele cercetărilor noastre, punctul de plecare numai aceasta poate fi, cu atât mai mult cu cât, poate, învățătura cea mai mare a terenului este că dimensiunea subiectivă nu poate și nu trebuie să fie eludată, că prin ea vom reda, fiecare în felul său, cum devine Valea Jiului *Vale* pentru *Ei* și pentru *Noi* (fără a înțelege prin *Vale* întotdeauna același lucru).

În vara anului 1999, când vedeam pentru prima dată Valea Jiului și chiar o regiune minieră, eram lipsiți de experiență în materie de cercetare de tip antropologic, aveam puține cunoștințe teoretice în domeniul sociologiei sau antropologiei mineritului și minime informații privind istoria zonei. Cu toate acestea sau, probabil, cu atât mai mult, provocarea a fost importantă și fascinantă. Nevoiți să lucrăm în echipe de câte doi-trei studenți sau tineri cercetători, români și străini, ne-am văzut imediat confrunțați cu o situație dificilă, dar interesantă, în egală măsură, de a controla și negocia pe teren un dublu statut de *insider* și *outsider*, de *ghizi* cu competențe culturale, sau cel puțin lingvistice, și de *observatori* ai unei realități care ne era și nouă necunoscută. Terenul a devenit astfel un joc continuu între „în afară“ și „înăuntru“, un exercițiu de comunicare cu instanțe multiple, cu străinii, cu localnicii, cu colegii și chiar cu noi înșine, un efort permanent de a pune mereu în discuție *normalul* nostru și tot ceea ce părea de la sine înțeles. (Iar visele bi- și trilingve pe care le-am avut cu toții în acea perioadă nu sunt deloc accidentale.)

Am putea spune că acest teren a fost o continuă descoperire: am descoperit treptat instrumentele de cercetare, realitatea din față și pe noi înșine. Noroc că n-am fost de capul nostru, că am avut îndrumare și sprijin și că un anumit lucru l-am auzit exact la momentul potrivit: „*Orice realitate, dacă o mângâi îndeajuns de mult și cu răbdare, începe să toarcă...*“

1. STEREOTIPURILE...

Privirea unui observator exterior asupra Văii Jiului nu este deloc inocentă. Nici a noastră nu a fost. Însăși decizia de a merge pe teren a fost influențată, într-o anumită măsură, de ceea ce ni se părea a fi un „exotism“ al locului. Sub puterea discursului mediatic și a blamului aruncat asupra ei de o parte a elitei intelectuale românești, Valea Jiului a fost transformată în anii '90, cel puțin în mintea noastră, într-un loc *sălbatic*, într-o *țară* a autorilor faimoaselor „mineriade“, *marginală* și marcată de *marginalitate*, căzută din locul de frunte dat de ideologia comunistă și caracterizată de tensiuni economice și sociale. Stigmatizată prin forța împrejurărilor, ea ne atrăgea atenția și căpăta valoare prin însuși stigmatul său. Spațiu prin excelență exotic, desemnând, în principiu, ceea ce literatura de factură romantică caracteriza drept „lume a tenebrelor“, a durității, a suferinței și a morții, lumea minerească apărea, în ochii noștri, demitizată, golită de gravitate și eroism. „Lupta cu cărbunele“ nu ne trimitea la „lupta cu muntele“, cum apare în legendele minerești, ci la reprezentări negative, în termeni de abrutizare și, în cele din urmă, chiar de violență. Însă toate aceste imagini, întărite pe fondul discursului asupra eșecului politicilor de restructurare a industriei miniere, al prefigurării unor identități și grupuri sociale noi – disponibilizații –, făceau, cu riscul de a exagera puțin, farmecul unui teren în Valea Jiului. Era o aventură!

„Atâta timp cât ești sub același capac, n-ai cum să fii de afară!“

Unitatea Văii Jiului este un fapt incontestabil pentru un observator din afară. Cărbunele, activitatea extractivă sau mina – cuvinte care, într-un limbaj exterior locului, pot fi fără dificultate echivalente, fiind investite mai mult cu o valoare metaforică, utilizate pentru a exprima esența „lumii minerești“ – uniformizează spațiul geografic și, extrapolând, spațiul social. În fond, într-o regiune minieră urmele cărbunelui pot fi găsite sau căutate peste tot; e ceea ce transformă orice zonă minieră într-o „țară neagră“ (*pays noir*¹), cu un peisaj, un habitat, o viață socio-economică și reprezentări

---

¹ Termenul este des utilizat în literatura franceză de specialitate, în special în abordarea zonelor miniere din perspectiva geografiei umane (vezi Rabier, J.-C. (coord.), *Etude anthropologique du bassin minier: un ou des bassins miniers?*, Collection „Etudes“, nr. 3, ianuarie 1999).

asupra lumii, am spune, specifice, cunoscute *a priori* și recunoscute la fața locului.

În primele zile de teren descopeream cu satisfacție semnele prezenței minei: vagoanele încărcate cu cărbuni și turnul minei Dâlja, care se văd de cum cobori din tren în Petroșani, puțuri de extracție, munți de steril, praful de cărbune... De câte ori ne spălam pe mâini la început! Până am priceput într-un târziu că este o diferență între negrul prafului de cărbune și murdărie. Cum nu ne venea să credem, până n-am văzut „pe viu“ într-o iarnă, că zăpada este neagră! Valea Jiului era o „țară a cărbunelui“, și se vedea acest lucru. Ne e greu să înțelegem și să acceptăm și acum neatenția noastră dintr-o vară, când, arătând pozele făcute prin Vale unui miner, acesta ne-a spus: „Unde ați văzut voi Jiul albastru, copii? Nu știu ce aparat de fotografiat aveți, ce film... sau mai știu eu ce ați folosit, dar numai uitați-vă puțin la Jiu! E negru, ca un miner care-a terminat șutu’! Să-mi arătați și mie unde e albastru...!“ Nu din cauza aparatului, a filmului sau a altor accesorii Jiul avea culoarea albastră – firească, și totuși de neimaginat. Un simplu cer senin de vară care se reflectă în apă, chiar și în acea pastă neagră care este Jiul, poate conduce la un asemenea rezultat. Dar noi nu remarcaserăm *falsul*. Uitaserăm, de fapt.

Înainte de a ajunge acolo, reprezentarea pe care o aveam și noi, și colegii noștri asupra Văii Jiului era a unui oraș industrial sumbru în care, din loc în loc, trebuiau să existe mine, și care semăna, cel mai probabil, cu Copșa Mică (cu toate că doar unul dintre noi trecuse în urmă cu câțiva ani prin această localitate industrială-tip cu care făceam, cu naivitate, analogia). Era acea imagine a unui oraș văzut din goana trenului, pe care cu ușurință o puteam fixa în câteva expresii învățate pe de rost în București: cenușiu, industrial, sărac din punct de vedere cultural, care se îndreaptă cu repeziciune spre ruina economică. „Descălecarea“ noastră în Vale a transformat-o însă. Privit de aproape (deși nici nu știam prea bine la ce să ne uităm în primele zile), orașul pe care îl anticipam apăsător în unele părți, dar și dispărea în altele.

Mulți am aflat abia atunci că Petroșaniul nu era totuna cu Valea Jiului (o astfel de reprezentare, oare, a determinat-o, într-o zi, pe cea care anunța trenurile în gara din Cluj să confunde cele două nume?), alte cinci orașe și câteva sate situându-se la dreapta și la stânga lui. O continuitate și o coerență exista totuși între ele, lăsându-ne câteodată impresia că se contopesc într-unul singur, alungit și destul de uniform. Locuirea era, cam peste tot, aceeași, în

blocuri tipic comuniste, murdare și dărăpănate, cele mai multe dintre ele. Excepție făceau, în acest sens, unii oameni care aveau case și grădini, undeva mai mult pe dealuri, și care nu se aflau, prin urmare, chiar în ceea ce consideram a fi Valea Jiului. Ei reprezentau mai degrabă niște „rămășițe rurale“, pentru a folosi explicația pe care a dat-o cineva atunci, cărora nu trebuia să le acordăm prea mare importanță. Ce altă influență putea avea, în fond, mina, dacă nu una uniformizatoare, care omogeniza habitatul, viața socială, comportamentele oamenilor, aspirațiile lor? Orașele păreau niște „tentacule sociale ale unei mine“, după cum s-a exprimat o colegă, în care experiențele cotidiene ale oamenilor erau, aparent, destul de limitate, constrânse de un model colectiv. Între acasă și mină, locuitorii aveau, în virtutea unei reguli nescrise, dar evidente pentru cineva din afară, o viață puțin diferențiată, cu puține oportunități și dorințe de diversificare, în care cârciuma sau mersul la bere și jucatul tablelor pe bănci, în fața blocurilor sau în parcuri, constituiau modurile privilegiate de petrecere a timpului liber. De fapt, ce altceva se putea face în Valea Jiului?

Și, cu toate acestea, surprizele apăreau la tot pasul. Existau în „lumea minerilor“ și librării, magazine de design interior, discoteci (deși e greu de explicat de ce ne-am mirat de existența lor), fără a uita de nenumăratele biserici, de Teatrul „I.D. Sârbu“ și de Universitatea din Petroșani, o universitate foarte frumoasă și cu un număr mare de studenți. Noi înșine eram cazați la un cămin studentesc, plasați, prin urmare, de la bun început (cu toate că am conștientizat mai târziu acest lucru) într-o categorie locală care, în mintea noastră, nu se potrivea întocmai cu spațiul mineresc. Astfel de prezențe insolite s-au multiplicat pe parcurs, determinându-ne să ne întrebăm tot mai des: chiar suntem în Valea Jiului? Iar când a avut loc vizita la mina Lonea am descoperit o colonie minerească. În acel loc, pe o bancă, pe iarbă sau într-o bucătărie, am uitat de toate și am stat fiecare, pur și simplu, de vorbă cu oamenii.

„Casca-n cap, țigara-n gură, sunt miner, hai la o bere!“

Tensiunea este foarte mare în prima zi de teren, în special dacă ajungi seara, când întunericul învăluie tot, în timp ce dorința cea mai puternică e să te uiți în jur și să observi ce se întâmplă, când barurile se închid prea devreme și străzile se golesc, când realitatea parcă se sustrage de sub privirile

tale, exact în momentul în care visezi cel mai mult să pui mâna pe ea. Așa ne-am simțit noi în seara în care am coborât din tren în Petroșani, neputincioși și deziluzionați că Valea Jiului adormea sub ochii noștri fără să ne dezvăluie, din prima, lumea pe care ne-o proiectam. Viața străzii trebuia să fie, conform planurilor noastre, destul de zgomotoasă, cu cârciumi înșesate de oameni în salopete de miner. Dar, spre nedumerirea noastră, la 11 seara Petroșaniul era liniștit și aproape pustiu.

Nici a doua zi și nici în zilele următoare n-am zărit pe stradă salopete de mineri, n-am găsit barurile pline, n-am fost martori sau „victime“ ale unor manifestări agresive și n-am văzut nici disponibilizați cerșind la fiecare colț de stradă. Iar dacă am fi neglijat, măcar pentru un timp, obsesia noastră de a cunoaște niște mineri și de a merge la o mină, dar și de a face în fiecare seară un duș cu apă caldă, am fi uitat, probabil, că suntem în Valea Jiului. Constatam, cu naivitate, că în orașele de pe Jiu trăiesc și tineri, și femei, și persoane în vârstă, că există mici întreprinzători și tot felul de instituții care n-au legătură cu mineritul, hoteluri, restaurante și fast-food-uri unde servirea și mâncarea sunt foarte bune. Treptat, ne-am dat seama că reprezentările exterioare negative se depărtau tot mai mult de realitate. Iar în ceea ce privește cercetarea de teren, am descoperit că este imposibil să operăm cu construcția abstractă a unei totalități minerești, a acelei lumi care trebuia privită în întregul și în centrul său, în care individualitățile și excepțiile deveneau, automat, parte neglijabilă. De aici, probabil, și paradoxala inhibiție metodologică care a urmat. Dacă nu mai puteam face interviuri doar cu câțiva mineri, pentru a generaliza pe urmă la un grup mult mai larg, cum urma să procedăm? Dacă nu totul în Valea Jiului se reducea la minerit, către ce să ne îndreptăm mai întâi atenția?

Poate că ruptura de prejudecățile pe care le aveam ar fi fost mai rapidă și mai brutală dacă ele n-ar fi fost cunoscute de către interlocutorii noștri și modelate deja într-o „conștiință a stigmatului“. Dincolo de surprizele pe care le-a lansat terenul, mirarea noastră cea mai mare a fost și rămâne mirarea lor. Ce căutam noi acolo? Nu ne era frică? – eram întrebați cu ironie. Cum ni se părea Valea? Am fost la Rusu sau la Straja? Dar ce știu străinii despre Valea Jiului? – nu uita nici unul să ne întrebe. *„Să nu rămână cumva cu impresia că suntem niște sălbatici! Haideți, stați cu noi la o bere și după-aia putem merge și acasă, să vă pregătească soția ceva de mâncare, bem un lichior, să vă simțiți bine la noi!“*

Prezența noastră în Valea Jiului era de neînțeles pentru cei mai mulți dintre cei cu care stăteam de vorbă. Ca studenți, nu puteam fi decât „de la geologie“, iar ca studenți, nu prea aveam asociat un statut foarte clar. Ca simpli străini de Valea Jiului, nu cunoșteam, uneori chiar pe bună dreptate, limbajul local. Obişnuiți din mass-media cu sintagme de genul „ortacii din Valea Jiului s-au unit cu ortacii din alte bazine miniere“, sau „ortacii îl urmează pe Miron Cozma“, am aflat, un pic stânjeniti, că, dacă vrem să înțelegem ceva, trebuie să renunțăm la ele. Cuvintele „ortac“ și „miner“ nu le puteam folosi drept denumiri generice pentru toți cei care lucrau în industria minieră, cu atât mai puțin pentru locuitorii Văii Jiului. „*«Ortacul» e minerul, dar nu cum spune Berceanu sau pe PRO TV. E o chestie de orgoliu profesional, ortacul. Eu nu pot fi ortac cu oricine, ci numai cu cel cu care lucru, cu cel cu care zi de zi mănânci o pâine. Da' ziaristii ăştia ce să ştie?... Uite, ortacul tău e colega ta, cu care-mi iei mie acuma interviu*“ (V., miner şef de schimb, Lupeni). Pe de altă parte, mulți eram bucureșteni și tratați, în consecință, drept „copii răsfățați“, după cum s-au exprimat niște mineri de la Lonea. „*Văd la TV tot felul de lucruri în București, cum că cartierul nu-ştiu-care nu a avut două zile apă caldă. Scandal mare, domnule! Tragedie la bucureșteni! Păi să veniți aici să faceți baie, două ore pe zi, două zile pe săptămână! Vă imaginați, domnișoară? Că nu vă întreb dacă ați putea să locuiți aicea...*“ (H.I., miner, Lupeni). Numai un copil răsfătat, care nu cunoaște greutățile vieții, putea să n-aibă habar de concursul de la țigările LM, aruncând cu nepăsare folia în timpul unui interviu, și numai o copilă răsfătată ar avea tupeul să se ducă la un miner abia ieșit din șut, numai ca să dea noroc cu el!

Prezența și întrebările noastre le aduceau la început, cel puțin unora, o ofensă. Aceasta a fost una dintre particularitățile terenului, una dintre dificultățile cu care ne-am confruntat foarte des, neștiind cum să ne raportăm față de ceea ce consideram a fi un joc al apartenenței și non-apartenenței la o categorie socială discreditată, al afirmării mândriei de a fi miner și al apărării în fața stigmatului. Dacă noi căutam mineri, ei de ce să nu ne anticipeze dorința?! Cu toate acestea, și noi, și ei am mai învățat câte ceva și ne-am modificat statutul unii în raport cu ceilalți după ce-am intrat în subteran la Lonea, simțind pe pielea noastră, timp de o oră, ce înseamnă munca în abataj (chiar dacă am fost duși pe o galerie-„bulevard“, doar pe un suitor de 50 de metri și într-un loc de muncă unde se putea sta în picioare).

...ȘI PROVOCĂRILE TERENULUI

„Evidența“ de acasă și „evidențele“ terenului! E greu de reconstruit și de redat dinamica lor. E riscant, totodată, prin faptul că am putea fi tentați să dăm deja un sens definitiv acestui joc, să reificăm, într-un fel, contradicțiile și schimbările din atitudinea noastră. Cu toată sinceritatea, ce se poate spune este că, după numai câteva zile, descoperiserăm că Valea Jiului era o lume mult mai mare și mai complexă decât ne așteptam, cu o pluralitate de lumi în interiorul ei, care meritau studiate. Iar puțin mai târziu am înțeles că mai importantă decât diferența construită în raport cu noi era cea construită înăuntru, între ei, motiv pentru care, credem, și capitolele acestui volum se completează reciproc.

După prima săptămână a lui iulie 1999, temele propuse pentru cercetare erau deja foarte diverse. Din acest moment încep multele istorii ale terenului, de care doar fiecare în parte ar putea da seama, explicând de ce a fost atras de un subiect și nu de un altul, cum anume a încercat să-l abordeze și ce dificultăți a întâmpinat. Dar cum să nu te intereseze tot ce este legat de simbolistica minei, când, o dată ce tu însuși ai intrat înăuntru, observi că există niște practici aproape rituale care fac posibilă trecerea de la suprafață în subteran? Cum să nu te întrebi ce înseamnă solidaritatea în echipele de lucru, atunci când afli că „mina nu-i farmacie“, că „mina nu te iartă“ și că, într-un caz nefericit de accident, toți, cu riscul vieții, fac tot posibilul ca nimeni să nu rămână blocat în subteran? Pe de altă parte, nu poți neglija diferențele de la suprafață, când constăți că populația se divide, pe niște criterii numai de ea știute. „Rămășițele rurale“ au un nume – *momârlani* –, au niște trăsături caracteristice și un loc aparent aparte în spațiu și în viața socio-economică și culturală. Iar dacă *barabele* constituie imaginea în oglindă a acestora, desemnându-i pe cei care au migrat în Valea Jiului, care nu sunt considerați de-ai locului în aceeași măsură în care sunt momârlanii, moldovenii par să fie, în logica Văii Jiului, cele mai barabe dintre barabe. Nu merită înțelese aceste criterii de diferențiere? Totodată, observația banală că există și femei în „lumea minerilor“ nu putea să nu conducă spre întrebarea dacă există și care sunt formele de sociabilitate specifice lor, complementare faimoasei solidarități a minerilor. În același timp, privind într-un mod mai

CUPRINS

Introducere de Vintilă Mihăilescu	5
În Vale de Maria Grecu	11
1. Stereotipurile.....	13
...și provocările terenului	18
2. Un spațiu și un timp	19
3. O voce a culturii minerești	26
4. Unitatea și diversitatea comunității minerești	32
4.1. Abordarea holistă	33
4.2. Perspectiva culturalistă	36
4.3. Comunitatea minieră și relațiile sociale	38
4.4. Studii asupra Văii Jiului	41
4.5. Trecut <i>versus</i> prezent industrial	42
În căutarea minerilor „adevărați” de Răzvan Stan	45
– Cultura profesională în Valea Jiului –	
1. Lumea minei	46
2. Între egalitatea muncii și ierarhia responsabilității	48
3. Despre ortăcie	53
4. Între greve spontane și greve generale	57
5. Cultura profesională minerească – între unitate și diversitate	59
„Am întâlnit moldoveni care au devenit oameni...” de Maria Grecu	65
– Stigmatizarea și apartenența moldovenilor la comunitatea minerească –	
1. Ce-i cu moldovenii din Vale?	66

2. Originea „problemei moldovenești“	70
3. „Perucile“ – o categorie stigmatizată.....	75
4. Transfer de apartenență. Minerii și disponibilizați moldoveni	81
5. În loc de concluzii.....	98
La umbra minei de Magdalena Crăciun	107
– Populația autohtonă din Valea Jiului –	
1. Identificarea autohtonilor	108
2. Specificitatea autohtonilor	111
2.1. Construirea specificității	112
2.2. Declinarea specificității	120
3. Domesticirea minei	123
3.1. La mină	123
3.2. În gospodărie	130
4. Concluzie	135
Bibliografie	137